

OSMANLI ARŞİV BELGELERİNİN IŞIĞINDA CALVERT ÇİFTLİĞİ SORUNU (1914-1921)

Öğr. Gör. Erkin AKAN*

Öz

Bu çalışma, Calvert Çiftliği'ne Osmanlı Devleti askerî kuvvetlerinin yerleşmesi, çiftliğin istimlak edilmesi ve çiftliğin ilk sahiplerine iade edilmesi konularını; Osmanlı Arşiv belgeleri üzerinden incelemeyi amaçlar. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na girmesinden kısa bir süre sonra, Aralık 1914'te Mehmet Ali Paşa komutasındaki bir askerî birlik, stratejik bir yerde bulunan Calvert Çiftliği'ne yerleşti. Harbiye Nezâreti, Calvert Çiftliği benzeri özel mülklere askerlerin yerleşmesini meşru hale getirmek için seferberlikle el konulacak binalar hakkında kanun tasarınsını Ocak 1915'te hazırladı. Fakat bu kanun 1916'da yürürlüğe girdi. Kanununun on dördüncü maddesiyle, kanunun yürürlüğe girmesi öncesinde yapılan el koymalar meşru hale getirilmiştir. Calvert Çiftliği'nin ismi 1917'de Mehmet Ali Paşa Çiftliği olarak değiştirildi. Osmanlı Devleti'nin savaşın kaybedenleri arasında yer alıp mütareke yapmasından sonra çiftlik ilk sahiplerine geri verilmiştir. Çiftlik sahipleri, çiftliğin kendi ellerinde bulunmadığı süre için tazminat talebinde bulundular. Tazminat taleplerinin un değirmeni ve tohumluk ile ilgili olan kısımları kabul edilmiştir. Çiftlik sahipleri, dağıtılmış olan çiftlik hayvanlarının bulunmasını da istemişlerdi. Hayvanlardan 90 tanesi bulunup teslim edilmişti. Çiftlik sahiplerinin iade olunmayan hayvanlar için istedikleri tazminat ödenmemiştir.

Anahtar kelimeler: Calvert Çiftliği, İstimlak, Tazminat.

Calvert's Farm Question In The Light Of Ottoman Archive Documents (1914-1921)

Abstract

This study aims to investigate the settlement of Ottoman military forces in Calvert's Farm, the expropriation of the farm and the restoration of the farm to the original owners in the light of Ottoman Archive Documents. In December 1914, shortly after the Ottoman Empire entered into the First World War, a tro-

Geliş Tarihi: 10 Ekim 2021 - Kabul Tarihi: 01 Ocak 2022.

Atuf Bilgisi: Erkin Akan, "Osmanlı Arşiv Belgelerinin Işığında Calvert Çiftliği Sorunu (1914-1921)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 130, Sayı: 256, İstanbul 2022, s. 45-66.

* T.C. Polis Akademisi Adile Sadullah Mermerci Polis Meslek Yüksek Okulu, erkinakan48@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2048-4247.

op led by Mehmet Ali Pasha settled in the Calvert's Farm, which was situated in a strategic location. The Ministry of War of the Ottoman Empire prepared a draft law on the buildings to be confiscated in case of a mobility in January 1915 to legitimize the settlement of the soldiers in private properties such as Calvert's Farm. However, this law became effective in 1916. The confiscations completed before the entry into force of the law was legitimized through the fourteenth article of the law. The name of the Calvert's Farm was changed to Mehmet Ali Pasha's Farm in 1917. The farm was restored to the original owners after the Ottoman Empire was among the defeated parties of the war and made the armistice. The owners of the farm claimed damages for the period during which the farm was not in possession of them. Their proportion of their claim for the flour mill and seeds was satisfied. The owner of the farm also requested that their farm animals sent away be found. Ninety of the animals were found and returned to them. The damage claimed for the unreturned animals by the farm owners was not satisfied.

Keywords: Calvert Farm, Expropriation, Damages.

1. Giriş

Osmanlı Ordusu Başkomutanlığı Vekâleti, Gelibolu'nun Seddü'l-Bahir'den Bolayır'a kadar olan sahasında ve Çanakkale'nin Anadolu yakasında Kumkale'den Beşiğe'ye kadar olan alanda yaşayan Hristiyanların barışta ve savaşta casusluk yapacakları ve yapmakta oldukları gerekçesiyle; yarımada'nın Gelibolu, Maydos ve Çanakkale dışında kalan alanlarında yaşayan Hristiyanların, savaş halinden faydalanılarak Anadolu'ya gönderilmesini, gönderilecek olanların arazilerinin de istimlak edilmesini Meclis-i Vükela'dan (Bakanlar Kurulu) iki defa -19 Mart 1913 ve 31 Mart 1913- istemiştir. Meclis-i Vükela, bu teklifi uygun görmez. İleri bir tarihte, istimlak edilmesi istenen yerlerde "*tahkimat yapıldığı*" zaman, istimlakî söz konusu olan yerlerin özel bir kanunla istimlak edilebileceği yönünde karar alır.¹ Çanakkale Boğazı'nın çevresinden gayrimüslimleri uzaklaştırma düşüncesiyle Osmanlı Ordusu Başkomutanlığı Vekâleti, daha Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce, Çanakkale Boğazı çevresinde güvenli alan oluşturmayı planlamıştır.

Dâhiliye Nezâreti (İçişleri Bakanlığı), yukarıdaki Bakanlar Kurulu kararının alınmasından yaklaşık on yedi ay sonra, 28 Ekim 1914 günü yayınladığı genelgeyle, askerlerin kış mevsiminde kışlalar dışında konaklayacakları yerleri dört sınıfa ayırır. Birinci sınıf yerler: Camiler, medreseler, tekkeler, zaviyeler ve kiliselerdi. İkinci sınıf yerler: Umuma açık yerlerden oluşuyordu. Üçüncü sınıf yerler: Özel mülklerdi. Dördüncü sınıf yerler: Okullardı. Birinci sınıf olarak tanımlanan yerlerin, zeminleri askerinin kalmasına uygun değilse; bu yerlere "*malzemesi tekâlif-i harbiye komisyonundan ve amelesi cihet-i askeriyeden verilmek ve masarîf-i imaliyesi belediyeye ait olmak üzere*" belediye tarafından hızlı bir şekilde tahta döşemeler yapılacak ve içlerine yeteri kadar soba konacaktı. Birinci sınıf olarak tanımlanan yerlerin abdesthaneleri, buralara yerleşecek askerlere yetmeyeceği için söz konusu yerlere belediye yeteri kadar geçici tuvaletler inşa edecekti. Subaylar ile erler aynı binalarda kalma-yacaklar, subayların yerleşmesi için erlerin kaldıkları yerlerin yakınlarında

¹ "3 Nisan 1913 tarihli Meclis-i Vükela Kararı", BOA: MV., 175/129, 21 Mart 1329, s. 1.

uygun evler bulunacaktı. Genelgede ikinci sınıf olarak belirtilen ve umuma açık yerler olarak tanımlanan han, otel, sinema, tiyatro benzeri binalar; kiraları, daha sonra hükümet tarafından ödenmek şartıyla boşaltılıp askerlere teslim edilecekti. Genelgede üçüncü sınıf yerler olarak tanımlanan özel mülklerde askerlerin toplu bir şekilde kalmalarına özen gösterilecekti. Askerler, kaldıkları özel mülklerde, soba gibi zorunlu ihtiyaçlar dışındaki hiçbir eşya ve malzemeye el koymayacaklardı. Özel mülklerde, ev sahibinin kıymetli eşyaları başka bir odada koruma altına alınacaktı. Yabancı ülke vatandaşlarına ait binaların durumu, belediye yetkilileri ile “*mıntika kumandanları tarafından bi'l-müzakere kararlaştırılacaktır.*” Dördüncü sınıf yerler olarak tanımlanan okullar konusunda, askerler okullara yerleşirse, okul binasının yakınında okul binasına eş değer bir bina bulunduğunda, askerlerin oraya geçmeleri konusunda kol ordu komutanlarına bilgi verilecekti.²

Dâhiliye Nezâreti'nin askerlerin kışlalar dışında kalacakları yerlerle ilgili tamiminin yayınlanmasından bir ay sonra, dönemin Çanakkale Mutasarrıfı Murat Fuat Bey'in verdiği bilgiye göre, Aralık 1914'te³ Calvert Çiftliği'ne, Asya grubuna bağlı Mehmet Ali Paşa komutasındaki askerî kuvvet yerleşti. Daha sonra çiftliğe Cafer Tayyar ve Rauf beyler komutası altındaki askerî birlikler yerleşmiştir.⁴ Calvert Çiftliği, diğer adıyla Thymbra Çiftliği, Asarlık'ın üç kilometre güneydoğusundadır. Çiftliği 1839'da Frederic W. Calvert kurmuştur.⁵

Harbiye Nezâreti (Millî Savunma Bakanlığı), savaş şartları nedeniyle Calvert Çiftliği ve benzeri özel mülklere konuşlanmış askerî birliklerin hareketlerini meşru hale getirmek için Seferberlikte Vaz-ı Yed Edilecek Emâkin ve Sair Mebâni Hakkında Kanun⁶ tasarısını hazırlamış ve 27 Ocak 1915'te Meclis-i Mebusan'a teklif etmiştir. Kanun tasarısı hemen görüşülüp yürürlüğe girmedi. Osmanlı Devleti sınırları içinde, askerlerin kışlalar dışında ikamet edecekleri yerler konusu Almanya'nın İstanbul Büyükelçiliği'nin de dikkatini

² “Şehremaneti'nin 28 Ekim 1914 tarihli yazısı”, BOA: DH. İ. UM. EK., 4/45, 15 Teşrinievvel 1330, s. 1.

³ BOA: DH. HMS., 8/3-5, 2 Kânunusani 1337, s. 18.

⁴ “13 Eylül 1920 tarih ve Harbiye Nezâret-i Celilesi'ne başlıklı yazı”, BOA: DH. HMS., 8/3-6, 13 Eylül 1336, s. 11; “Tarihsiz ve başlıksız yazı”, BOA: DH. HMS., 8/3-6, tarih yok, s. 8.

⁵ Rüstem Aslan, “Erenköy Hastanesi ve Troia Kazıları”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Yıl: 9, Sayı: 10-11, Çanakkale 2011, s. 89.

⁶ Seferberlik halinde bulunan ordunun, mevsim şartları gereği bazı alanlara ve binalara el koyup yerleşmesi gerekiyordu. Fakat ordunun bu el koymaları yapıp el koyduğu yerlere yerleşmesine imkân veren bir kanun yoktu. Bu nedenle Harbiye Nezâreti, ordunun el koyup yerleşme hareketlerini meşru hale getirmek için kanun tasarısı hazırlamış ve tasarının gerekçesini şöyle açıklamıştır: “Hal-i seferberde [seferberde] bulunan askerînin hasbe'l-mevsim her nev emâkin ve mebâniden istifadeleri kesh-i zaruret etmesiyle efradın bu babdaki hukuk-ı tasarrufince baz-ı mertebe-i tahdidat icrası mecburi görülmesine ve kavanin-i hazıramızda buna dair bir sarahat mevcut olmamasına binaen gerek bu suretle vuku bulacak vaz-ı yed muameleatinin bir şekli kanuniye ırcı ve gerek hukuk-ı hükümet ve efradın temin-i mahfuziyeti için bu babda bir kanun layihası tanzim ve ihzarı derece-i vücûpta görünmüş ve binaen-aleyh kaleme alınan lâyiha-i kanuniye leffen taktim kılınmıştır. Gerçi herkesin hukuk-ı tasarrufiyesi kanunen mahfuz ve müemmen ise hal-i seferberde müdafaa-ı vatan ve muhafaza-i namusu millet gibi menfaat-i umumiye müstenit bir hakk-ı ıztıvara mebnî olan bu gibi tahdidat her hükümet kavanin-i ile kabul ve nitekim bizde de tekâlîfi harbiye ve tedarik vesait-i nakliye-i berriye ve bahriye kanunları hep bu sebeple neşredilmiş olduğu da ilaveten arz olunur.” Bkz. “Harbiye Nezâreti'nin Esbab-ı Mucibe Layihası başlıklı tarihsiz yazısı”, BOA: ŞD., 661/5, tarih yok, s. 1.

çeker. Büyükelçilik, özel mülklere asker yerleştirilmesi konusunda Osmanlı Devleti'nin yasalarında açıklık bulunmadığını belirtmiş ve yasa dışı olarak özel mülklere asker yerleştirilmesinin, özel mülk sahiplerinin hak ve hukuklarına zarar vereceğini, mülklerine asker ikame edilmiş olanların, tazminat isteme hakkına sahip olacaklarını Osmanlı Devleti Hariciye Nezâreti'ne (Dışişleri Bakanlığı) bildirmiştir. Harbiye Nezâreti, teklif ettiği kanun tasarısının bir an önce görüşülüp yürürlüğe konulması konusunda ısrarcı olmuştur.⁷

Sferberlikte Vaz-ı Yed Edilecek Emâkin ve Sair Mebânî Hakkında Kanun, teklif edilmesinden yaklaşık on dört ay sonra, 20 Mart 1916'da yürürlüğe girdi. Kanun on beş maddeden oluşur. Kanun, seferberlik sırasında askerlerin nelere ve nerelere el koyabileceğini, nelere ve nerelere el koyamayacağını ayrıntılı şekilde tanımlamıştır. Kanunda el konulacak özel mülklere, ticarethane ve sanayi tesislerine ödenecek ücretler de ayrıntılı bir şekilde tarif edilmiştir. Özel mülklerde askerlerin su ve hava gazı kullanımları halinde bu kullanımın nasıl tespit edileceği, askerlerin su ve hava gazı benzeri kullanımlarının tespiti konusunda mülk sahibi ile kamu görevlileri arasında anlaşmaya varılmaz ise yapılması gerekenler sıralanmıştır.⁸

Sferberlikte Vaz-ı Yed Edilecek Emâkin ve Sair Mebânî Hakkında Kanun'un bütün maddeleri önemlidir. Ama en önemli maddeleri on dördüncü ve on ikinci maddelerdir. Kanunun on dördüncü maddesinde, kanunun 3 Ağustos 1914'ten itibaren geçerli olacağı belirtilmiştir. Kanunun on ikinci maddesine göre “*Mevaki-i müstahkeme muntakaları dâhilinde bulunan emâkin ve arazi hakkında kavan-i mahsusası mucibince hareket olunur. Darü'l-harekâta bulunup icabat-ı harbiyeden dolayı duçar-ı hasar olan veya vaz-ı yed edilen mevaki için hazine-i maliyeden bir güne tazminat ve bedeli icâr verilmez*”⁹ Kanunun on dördüncü maddesiyle, kanunun yürürlüğe girmesinden önce el konulan yerlerle ilgili iş ve işlemler meşrulaştırılmıştır. Kanunun on ikinci maddesiyle, savaş alanlarında ve savaş alanlarına yakın yerlerdeki zararların tazmin edilmeyeceği ilan edilmiştir.

Sferberlikte Vaz-ı Yed Edilecek Emâkin ve Sair Mebânî Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesinin ardından Osmanlı Devleti Başkomutanlığı Vekâleti harekete geçti. Başkomutanlık Vekâleti, İstanbul'un çevresinde, Çanakkale Boğazı'nın girişinde ve hâkim konumda olan önemli noktalarda yabancılar ve düşman devletler vatandaşlarının sahip oldukları arazi ve çiftliklerin “*müdafaa-i memleketin istilzam ettiği esbab-ı askeriyyeye binaen*” istimlak edilmesini istedi. Meclis-i Vükela, Başkomutanlık Vekâleti'nin talebini 11 Nisan 1916'da kabul etti. Edirne ve Hüdâvendigâr vilayetleriyle Çanakkale, Karesi ve Çatalca sancakları sınırları içinde bulunan arazi ve çiftliklerin “*muhacirin-i İslamiyye*

⁷ “Harbiye Nezâreti'nin Askerin Konaklarda İkameti başlıklı ve 28 Şubat 1915 tarihli yazısı”, BOA: ŞD., 661/14, 15 Şubat 1330, s. 1; Harbiye Nezâreti, kanunun bir an önce yürürlüğe girmesi için yardım edilmesini istemiştir. Bkz. “Harbiye Nezâreti'nin 29 Ocak 1915 tarihli yazısı”, BOA: ŞD., 661/5, 16 Kânunusani 1330, s. 3.

⁸ “Sferberlikte Vaz-Yed Edilecek Emâkin ve Mebânî Hakkında Kanun”, *Düstur: Tertib-i Sani*, Cilt: 8, Evkaf Matbaası, İstanbul 1928, s. 737-741.

⁹ *A.g.e.*, s. 741.

tahsis kılınmak üzere istimlakine” ve istimlak için gerekli olan dört milyon üç yüz altmış beş bin yüz altmış beş buçuk kuruşun muhacirler için ayrılan ödenekten ödenmesine karar verdi.¹⁰ 11 Nisan 1916 tarihli kararlar, Osmanlı Ordusu Başkomutanlığı Vekâleti'nin Birinci Dünya Savaşı öncesinde istimlak edilmesini teklif ettiği araziden daha geniş miktardaki arazinin istimlakine karar verilmiştir. Bu kararın alınmasında, savaş şartlarının etkisi yadsınamaz.

11 Nisan 1916 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla istimlak edilmesi kararlaştırılan çiftlik ve arazilerin değeri, bulunduğu yer ve miktarı şöyledir: Edirne'de 1280230,5 kuruş değerinde 84250 dönüm, Çatalca'da 1155350 kuruş değerinde 55528 dönüm, Hüdâvendigâr'da (Bursa) 102600 kuruş değerinde 2500 dönüm, Karesi'de (Balıkesir) 1333800 kuruş değerinde 20000 dönüm, Çanakkale'de 491175 kuruş değerinde 4992 dönüm arazi ve 7700 zira emlak.¹¹ İstimlak edilmesine karar verilen arazilerin toplamı, 167370 yüz altmış dönümdür.

İstimlak edilmesine karar verilen arazilerin bulunduğu cetvel incelendiğinde Çanakkale'de tek bir çiftliğin istimlak edilmesine karar verildiği görülür. O çiftlik Calvert Çiftliği'dir. Cetvelde Calvert Çiftliği şöyle tanımlanmıştır: Çiftlik, Mösyö Calvert'in oğlu Frederic'e aittir. Çiftlik içinde yedi bin yedi yüz zira uzunluğunda bina vardır. Çiftliğin toplam büyüklüğü dört bin dokuz yüz doksan iki dönümdür. Çiftliğin vergi ödemek için bildirilmiş değeri ile güncel değeri aynıdır: Dört yüz doksan bir bin yüz yetmiş beş kuruş.¹²

Calvert Çiftliği, Aralık 1916'da muhacir iskânı için istimlak edilmiştir. Çiftliğin adı bir yıl sonra Mehmet Ali Paşa Çiftliği¹³ olarak değiştirildi:

“Ezine Kazası dâhilinde kâin olup İngiltere tebaasından Mösyö Frederic Calvert'ten Kânunuevvel 332¹⁴ tarihinde istimlak olunan çiftlik Mehmet Ali

¹⁰ “Sadâret'ten Dâhiliye Nezâreti'ne, Maliye Nezâret-i Celilesi'ne ve Başkomutanlık Vekâlet-i Celilesine 13 Nisan 1916 tarihli yazı”, BOA: BEO., 4408/330582, 31 Mart 1332, s. 1, Osmanlı Ordusu Başkomutanlık Vekâleti, İstanbul çevresi, Çanakkale Boğazı girişi ve önemli hâkim noktalarda yabancıların ve düşman devlet vatandaşlarının elinde olan arazi ve çiftliklerin istimlakini 8 Ağustos 1915'te istemiştir. bkz. “Dâhiliye Nezâreti'nin 21 Eylül 1919 tarihli yazısı”, BOA: DH. HMS., 8/3-5, 21 Eylül 1336, s. 12.

¹¹ “Dâhiliye Nezâreti'nin Sadâret'e 11 Nisan 1916 tarihli yazısı”, BOA: BEO., 4408/330582, 29 Mart 1332, s. 3.

¹² “İstimlak edilecek çiftlik ve arazilerin buldukları yeri, değeri ve miktarını belirten 10 Nisan 1916 tarihli cetvel”, BOA: BEO., 4408/330582, 28 Mart 1332, s. 2; “10 Nisan 1916 tarihli muhacirin iskân edilmek üzere istimlak olunacak arazilerin sahiplerini, buldukları yeri ve miktarını gösterir cetvel”, BOA: BEO., 4408/330582, s. 4.

¹³ “Dâhiliye Nezâreti'nin Maliye Nezâret-i Celilesi'ne 23 Ağustos 1917 tarihli yazısı”, BOA: ML. EEM., 1244/13, 23 Ağustos 1333, s. 1.

¹⁴ Dâhiliye Nezâreti, Calvert Çiftliği'nin istimlak edilme nedenini şöyle açıklamıştır: Çanakkale Boğazı'nın Anadolu yakasında bulunan Calvert Çiftliği “*Bahr-i sefid müskahkemi dâhilinde en mühim bir nukatta bulunması hasebiyle*” Osmanlı Ordusu Başkomutanlığı Vekâleti, 8 Ağustos 1915 tarihli yazısıyla Başkent İstanbul çevresinde ve Boğaz girişinde, hâkim önemli noktalarda bulunan yabancıların ve düşman devlet vatandaşlarının çiftliklerinin ve arazilerinin askeri gereklere ve “*muhacirin-i İslamiye*” iskân edilmek şartıyla istimlakini talep etmiştir. Meclis-i Vükela, Calvert Çiftliği'nin iskânına karar vermiştir. Sadâret Makâmı, 13 Nisan 1916'da alınan kararı tebliğ etmiştir. Çiftliğin savaş alanı içinde kalması nedeniyle Birinci Dünya Savaşı süresince çiftliğe muhacir iskân edilememiş ve çiftlik askerlerin kullanımında kalmıştır. bkz. “Dâhiliye Nezâreti'nin 21 Eylül 1336 tarihli yazısı”, BOA: DH. HMS., 8/3-5, 21 Eylül 1336, s. 12; Calvert Çiftliği'nin istimlak tarihi için ayrıca bkz. “Dâhiliye Nezâreti'nin Komisyon-u Mahsus Riyaset-i Alisi'ne 25 Aralık 1919 tarihli yazısı”, BOA: DH. HMS., 8/3-5, 25 Kânunuevvel 1335, s. 4.

*Paşa Çiftliği namıyla tevsimi ve mahalle işar ve kaydına ol vecihle işaret edilmiş ve hazine namına istihsal kılınmış olan altmış beş kıta sened-i hakani 13 Haziran 1333 (13 Haziran 1917) tarih ve 226/73 numaralı arıza ile üç yüz otuz iki senesi dördüncü üç aylık vukuat cetveline rabten taktim kılındığı ve henüz muhacirine tevzi edilmediği anlaşılmış olmağla...*¹⁵

Calvert Çiftliği'ne, istimlak edildikten sonra, çiftliğe ilk yerleşen askeri birliğin komutanı Mehmet Ali Paşa'nın isminden ilham alınarak Mehmet Ali Paşa Çiftliği ismi verilmiş olmalıdır. Mehmet Ali Paşa Çiftliği'nin, altmış beş muhacire paylaştırılması planlanmış ama bu fikir savaş şartları gereği gerçekleştirilmemiştir.

2. Calvert Ailesinin Çiftlik ile İlgili Tazminat Talepleri

23 Ekim 1919 tarihli Meclis-i Vükela kararıyla Calvert Çiftliği'nin, eski sahiplerine iadesine karar verildi. Kararda, kararın alındığı tarihe kadar Calvert Çiftliği'ne muhacir yerleştirilmediği ve bundan sonra da yerleştirilmesine *"lüzum kalmadığı ve esasen bedel-i istimlakın dahi tediye edilmediği anlaşılmamasına binaen mezkûr çiftliğin ber-mucib-i işâr sahibine iadesi muvâfık görülmüş olmağla ifâ-yı muktezasının cevaben nezâret-i müşârün-ileyhe işârı tezekkür kılındı."*¹⁶ Bakanlar Kurulu kararında, Calvert Çiftliği'nin istimlak bedelinin ödenmediğine vurgu yapılmıştır. İlk başta bu kararın, mütareke devrinin acı şartlarının etkisiyle alınmış olabileceği düşünülebilir. Ama elde edilmiş olan Maliye Nezâreti (Maliye Bakanlığı) belgeleri, Calvert Çiftliği için istimlak ücretinin ödenip ödenmediği konusunda kesin bir değerlendirme yapmaya imkân vermemektedir. İstimlak bedeli konusundaki tek delil, 23 Ekim 1919 tarihli Meclis-i Vükela kararıdır.

1919 yılı içindeki resmi yazışmalarda Calvert Çiftliği ve çevresi

*"İngiliz tebaasından Frederic Calvert'e ait olup Çanakale kurbunda [yakınında] Pınarbaşı ile Sarı Çalı köyleri arasında kâin Timbere [Thymbre] çiftliği namıyla yâd edilen bir çiftlik bundan maada deniz kenarında büyük bir kârgîr hane ile maa-köşk büyük bir bahçe ahır ve sebze bahçesiyle bir tarladan ibaret diğer bir emlak gibi bir takım emlaklar bundan maada üç ambar ile ahırlar ve hizmetçi odaları ve bir kârgîr hane ile etrafı çitle çevrilmiş bir bahçeden ibaret bir emlak"*¹⁷

şeklinde tarif edilmiştir.

İngiltere Yüksek Komiserliği'nin, Osmanlı Devleti Hariciye Nezâreti'ne (Dışişleri Bakanlığı) bildirdiğine göre, 13 Mayıs 1919 Salı günü öğleden önce

¹⁵ "Kala-i Sultaniye Muhasebe Kalemi'nin Maliye Nezâreti Celilesi'ne 18 Eylül 1917 tarihli yazısı", BOA: ML. EEM., 1244/13, 18 Eylül 1333, s. 2.

¹⁶ "23 Ekim 1919 tarihli Meclis-i Vükela kararı", BOA: MV., 217/70, 23 Teşrinievvel 1919, s. 1.

¹⁷ "4 Mayıs 1919 tarihli İngilizce belgenin tercümesi", BOA: HR. SYS., 2633/1, 4 Mayıs 1335/4 Mayıs 1919, s. 8; Belgenin İngilizcesi için bkz. "The Dardanelles at Tchanak-Kale başlıklı ve 4 Mayıs 1919 tarihli yazı", BOA: HR. SYS., 2633/1, 4 Mayıs 1335, s. 11; "Hariciye Nezâreti'nin tarihsiz yazısı", BOA: DH. HŞ., 8/3-2, tarihsiz, s. 1; Çilzade Ali Efendi, Calvert Çiftliği'nin bulunduğu alanı "Kala-i Sultaniye sancağına tabi Ezine Kazası dâhilinde bataklık mevkiinde" bulunan çiftlik olarak tarif etmiştir. "Ezine'nin Seferşah Mahallesi'nden Çilzade Ali Rıza Efendi'nin Dâhiliye Nezâreti'ne 15 Kasım 1919 tarihli başvurusu", BOA: DH. HŞ., 8/3-3, 15 Teşrinisani 1335, s. 21.

saat onda, Çanakkale’de bulunan İngiltere vatandaşlarının binaları hakkında inceleme yapmak ve tazminat taleplerine esas olacak raporu hazırlamak üzere Çanakkale’ye bir heyet gelecekti. Osmanlı Hükümeti, Çanakkale’ye gelecek heyetin yapacağı incelemeler sırasında, heyet nezdinde bir memur bulundurmak isterse, görevlendireceği memuru belirtilen tarih ve saatte, inceleme yapılması planlanan yerlere göndermeliydi.¹⁸ Çanakkale’deki İngiltere vatandaşlarının binalarını incelemek için gelen heyet, mutasarrıf ile görüşmeden doğrudan Calvert Çiftliği’ne gitmiş ve orada incelemeler yapmıştır. Heyet daha sonra Çanakkale Mutasarrıflığı’ndan, Çanakkale’de yaşayan on yedi veya on sekiz İngiltere vatandaşının binalarını görmek istediğini, binalardaki hasarı tespit ve hasarlı binaların tamiri için bir mühendis bırakıp on beş gün çalıştırmak istediğini bildirmiştir. Heyet, binaların incelenmesi sırasında, yanlarında Osmanlı Hükümeti memurlarının da bulunmasını istemişti. Çanakkale Mutasarrıfı Vahap Bey, İngiliz heyetinin yanına, polis ikinci komiserini ve görevlendirme belgesinde ismi belirtilmeyen bir kişiyi görevlendirmişti. İngiliz heyetinin tavrı, heyetin yapacağı incelemelerde Osmanlı Devleti’ni temsil etmesi için bilirkişi olarak görevlendirilmiş olan Ali Efendi’nin görevini yapmasına engel olmuştur.¹⁹ İngiltere Yüksek Komiserliği’nin, daha Calvert Çiftliği eski sahiplerine iade edilmeden çiftlik ile ilgili girişimde bulunmasının nedenleri: İngiltere’nin savaşın galiplerinden biri olması ve söz konusu çiftliğin stratejik bir yerde bulunmasıdır.

İngiliz heyetinin, Çanakkale’deki incelemeleri sırasındaki tavrı, Calvert Çiftliği’nin eski sahiplerinin harekete geçmesine neden olur. Çiftlik sahipleri, İngiltere Yüksek Komiserliği aracılığıyla, Eylül 1919’da tazminat taleplerini Osmanlı Devleti’ne bildirmiştir. Calvert ailesi öncelikle, Birinci Dünya Savaşı sırasında çiftlik içine kurulmuş olan un değirmeninin kendilerine verilmesini istedi. İkinci olarak da çiftlikteki üretimin devamı için Osmanlı Hükümeti’nden tohumluk buğday ve pulluk istemişlerdi.

Madam Helene Calvert, kendisi ve eşi adına, Calvert Çiftliği ile ilgili taleplerini 16 Eylül 1919’da İstanbul’daki İngiltere Yüksek Komiserliği’ne bildirmişti.²⁰ İngiliz Yüksek Komiserliği, Madam Helene Calvert’in taleplerini, Osmanlı Devleti Hariciye Nezareti’ne 30 Eylül 1919’da ilettili. Talep yazısına göre, savaş sırasında Calvert Çiftliği’ne Ezeneli Haşim Bey un değirmeni kurmuştur. Haşim Bey, değirmeni mütarekenin imzalanmasından sonra da işletmişti. Haşim Bey, değirmenin yakıtı olarak, değirmenin yakınında bulunan ağaçları

¹⁸ “İngiltere Yüksek Komiserliği’nin 30 Nisan 1919 tarih ve 10891 numaralı yazısı”, *BOA: HR. SYS.*, 2633/1, 30 April 1919, s. 10; “Hariciye Nezâreti’nin Dâhiliye Nezâreti’ne 4 Mayıs 1919 tarihli yazısı”, *BOA: HR. SYS.*, 2633/1, 4 Mayıs 1335, s. 7; “Hariciye Nezâreti’nin Dâhiliye Nezâreti’ne 5 Mayıs 1919 tarihli yazısı”, *BOA: DH. HMŞ.*, 8/3-2, 5 Mayıs 1335, s. 2; “Dâhiliye Nazırı Mehmet Ali Bey Efendi’nin Kala-i Sultaniye Mutasarrıfı Vahap Bey’e 10 Mayıs 1919 tarihli şifresi”, *BOA: DH. HMŞ.*, 8/3-2, 10 Mayıs 1335, s. 3.

¹⁹ “Çanakkale Mutasarrıfı Vahap Bey’in Dâhiliye Nezâreti’ne 21 Mayıs 1919 tarihli şifreli telgrafı”, *BOA: DH. HMŞ.*, 8/3-2, 21 Mayıs 1335, s. 5; “Dâhiliye Nezâreti’nin Hariciye Nezâreti’ne 25 Mayıs 1919 tarihli yazısı”, *BOA: DH. HMŞ.*, 8/3-2, 25 Mayıs 1335, s. 6; “Dâhiliye Nezâreti’nin Hariciye Nezâreti’ne 26 Mayıs 1919 tarihli yazısı”, *BOA: HR. SYS.*, 2633/1, 26 Mayıs 1335, s. 14.

²⁰ “To His Excelency The High Comissioner British Embassy, Constantinople 16th September 1919”, *BOA: HR. SYS.*, 2633/1, 16 Semptember 1919, s. 16.

kullanmıştı. Ayrıca Haşim Bey'in develeri uzun bir süre çiftlik arazisi içinde otlamışlardı. Madam Calvert, Haşim Bey'in Calvert Çiftliği içindeki ağaçları kesip yakması ve develerinin çiftlik arazisi içinde otlamalarına karşılık olarak, un değirmenini tazminat olarak istemiştir.²¹

Tazminat olarak istenen değirmen, Calvert Çiftliği'ni karargâh yapan 61. Tümen ve çevre köylülerin un ihtiyacını karşılamak için kurulmuştu. Askerlerin çiftlikten ayrılmasından sonra Haşim Bey, değirmenin faaliyetini durdurmuştu. Tazminat olarak istenildiği sırada değirmen atıldı. Değirmenin sahibi Haşim Bey, değirmeni yerinden kaldırmak istemiş; ama ona, kendisine emir verilene kadar değirmeni yerinden kaldırmaması söylenmişti. Çanakkale Mutasarrıfı Vahap Bey'e göre, Haşim Bey'in un değirmeninin, Haşim Bey'e ödeme yapılmadan Madam Calvert'e devri, hakka ve adalete uygun değildi. Değeri ödenmeden, değirmenin Madam Calvert'e devri, ileride Haşim Bey'in Çanakkale Mutasarrıfı Vahap Bey'e tazminat davası açmasına neden olabilirdi. Bu nedenle değirmen önce devlet tarafından satın alınmalı, sonra, ileride Madam Calvert'in alacağı tazminattan düşülmek kaydıyla Madam Calvert'e devredilmeliydi.²² Çanakkale Mutasarrıfı Vahap Bey, ileride kendisine bir zarar gelmesi için değirmenin devrini meşrulaştırmak istemiştir.

İngiltere Yüksek Komiserliği 1 Aralık 1919'da Calvert Çiftliği içinde bulunan değirmenin, vakit geçirilmeksizin Madam Helen Calvert'e teslim edilmesi konusunda Çanakkale Mutasarrıfı'na emir verilmesini istedi.²³ İngiltere Yüksek Komiserliği, Madam Calvert'in talepleriyle ilgili olarak 30 Eylül ve 1 Aralık 1919 tarihlerinde yapılan başvuruların olumlu sonuçlanmadığı kanaatindeydi. Bunun üzerine komiserlik, 19 Mayıs 1920'de yaptığı üçüncü başvurunun girişinde, Madam Calvert'in taleplerinin yerine getirilmediğini, aksine Madam Calvert'in hak ve hukukunun çiğnendiğine vurgu yapmış ve taleplerini sıralamıştır. Taleplerden biri de Calvert Çiftliği içindeki un değirmenidir. Komiserlik, Calvert Çiftliği'ndeki değirmenin, kıymeti belirlenip daha sonra Madam Calvert'in alacağı tazminattan düşülmek kaydıyla Madam Helene Calvert'e teslimini istedi.²⁴ İngiltere Yüksek Komiserliği'nin üçüncü başvurusu yankı bulmuştur. Dâhiliye Nezâreti (İç İşleri Bakanlığı), Calvert Çiftliği içinde bulunan değirmenin, makinelerin, çeşitli aletlerin değerlerinin belirlenmesini

²¹ "Hariciye Nezâret-i Celilesi'ne 30 Eylül 1919 tarihli İngiliz Fevkalade Komiserliği'nden Varit Olan 1089 numaralı takririn tercümesidir", *BOA: DH. HMS.*, 8/3-4, 30 Eylül 1919, s. 1; Yüksek Komiser De Robeck, savaş sırasında Calvert Çiftliği içine kurulmuş olan değirmenin, Calvert ailesine bırakılması gerektiğini beyan etmiştir. bkz. "No: 1089 and British High Commission Constantinople, 30 September 1919", *BOA: HR. SYS.*, 2633/1, 30 Semptember 1919, s. 15.

²² "Dâhiliye Nezâret-i Celilesine Mütেকaddim 30 Teşrinievvel 1919 tarih ve 637 Numurlu ariza-i cevabiye suret-i başlıklı yazı", *BOA: DH. HMS.*, 8/3-4, 30 Teşrinievvel 1335, s. 2.

²³ "Hariciye Nezâret-i Celilesi'ne İngiltere Fevkalade Komiserliği'nden Varit Olan 1 Kânunuevvel 1919 tarihli ve 1089 numaralı takririn tercümesidir", *BOA: HR. SYS.*, 2633/1, 1 Aralık 1919, s. 22; "Hariciye Nezâreti Umur-ı Siyasiye Müdüriyeti'nin Dâhiliye Nezâreti'ne 13 Aralık 1919 tarihli yazısı", *BOA: HR. SYS.*, 2633/1, 13 Kânunuevvel 1335, s. 17; "Hariciye Nezâreti'nin Dâhiliye Nezâreti'ne 20 Aralık 1919 tarihli yazısı", *BOA: DH. HMS.*, 8/3-4, 20 Kânunuevvel 1335, s. 3.

²⁴ "İngiliz Fevkalade Komiserliği'nden Varit Olan 19 Mayıs 1920 tarih ve 1089 Numurlu Takririn Tercümesidir", *BOA: DH. HMS.*, 8/3-5, 19 Mayıs 1336, s. 5; İngiltere Fevkalade Komiserliği'nden Varit Olan 19 Mayıs 1920 tarihli ve 1089 numaralı Takririn tercümesidir", *BOA: HR. SYS.*, 2633/1, 19 Mayıs 1336, s. 25.

ve değeri belirlenenlerle ilgili zabıt tutulduktan sonra bunların Madam Calvert'e teslimini emretmiştir.²⁵

Dâhiliye Nezâreti'nin değirmen konusundaki emrini alan Çanakkale Mutasarrıfı, Madam Calvert ile 8 Ağustos 1920 günü görüşmüştür. Görüşmede mutasarrıf, Calvert Çiftliği içinde bulunan değirmenin Madam Calvert'e verileceğini ama değirmen teslim edilmeden önce değirmenin kıymetinin tespit edilmesi gerektiğini söylemişti. Bu teklife karşılık Madam Calvert, değirmenin değerinin tespiti sırasında kendisini temsil edecek bilirkişi bulunmasını istedi. Ama bilirkişi Çanakkale'ye ancak on beş gün içinde gelebilecekti. Değirmenin Madam Calvert'e teslimi konusunda Çanakkale Mutasarrıfı Vahap Bey'in, Haşim Bey'e ödeme yapılmadan, değirmenin devredilmesinin, ileride tazminat davasına konu olacağı şeklindeki düşüncesini tekrar etmesi²⁶ üzerine Dâhiliye Nezâreti, Haşim Bey'e ait değirmenin Madam Calvert'e teslimi konusunda Vahap Bey'in endişelenmemesi gerektiğini belirtti: "İş bu emir hükümet-i merkeziyece ita edildiği cihetle endişe-i şahsiyeye mahal yoktur."²⁷

Calvert Çiftliği içinde bulunan ve Haşim Bey'e ait olan un değirmenin değerini belirlemek için toplanan komisyon, değirmene sekiz yüz elli lira değer biçti. Değirmen makbuz karşılığında Madam Calvert'e teslim edildi.²⁸ Elde edilmiş olan arşiv belgelerine göre, değirmenin sahibi Haşim Bey'e ödeme yapılmamıştır. Değirmen meselesi, Madam Helene Calvert'in talebi doğrultusunda çözülmüştür.

Madam Helene Calvert, Osmanlı Hükümeti'nden çiftlikteki üretimin devamı için iki yüz elli veya üç yüz kile buğday tohumu istemişti.²⁹ Madam Calvert'in çiftlikteki üretimin devamı konusundaki talebi olumlu karşılandı. Dâhiliye Nezâreti, Çanakkale Mutasarrıfı'na, Madam Calvert'e altı tane demir pulluk ve üç yüz kile tohumluk kunduz buğdayı verilmesini emretti.³⁰ Madam Calvert'e istediği tohumluk buğday verilemedi. Bu nedenle İngiltere Yüksek Komiserliği, "Çanakkale'de kâin olup esna-yı harpte cihet-i askeriyece işgal edilen Madam Helen Calvert'e ait çiftlikte ika edilen hasarat ve meşgul bulunduğu müddet zarfındaki bedelât-ı icâresine mukabil tediyesi talep edilen taz-

²⁵ "27 Haziran 1920 tarih ve Çanakkale Mutasarrıfı'na başlıklı yazı", BOA: DH. HMS., 8/3-4, 27 Haziran 1336, s. 7.

²⁶ Çanakkale Mutasarrıfı'nın Dâhiliye Nezâreti'ne 11 Ağustos 1920 tarihli yazısı", BOA: DH. HMS., 8/3-4, s. 11 Ağustos 1336, s. 11.

²⁷ "Çanakkale Mutasarrıfı'na başlıklı ve 16 Ağustos 1920 tarihli yazı", BOA: DH. HMS., 8/3-6, 16 Ağustos 1336, s. 2.

²⁸ "Kala-i Sultani'ye Mutasarrıf Vekilinin Dâhiliye Nezâreti'ne 4 Ekim 1920 tarihli yazısı", BOA: DH. HMS., 8/3-4, 4 Teşrinievvel 1336, s. 14; "Dâhiliye Nezaret-i Komisyonu Mahsusunun 4 Ekim 1920 tarihli yazısı", BOA: HR. SYS., 2633/1, 4 Teşrinievvel 1336, s. 18; Dâhiliye Nezâreti'nin Hariciye Nezâreti'ne 13 Ekim 1920 tarihli yazısı", BOA: HR. SYS., 2633/1, 13 Teşrinievvel 1336, s. 19; "13 Ekim 1920 tarih ve Hariciye Nezâret-i Celilesi'ne Başlıklı Yazı", BOA: DH. HMS., 8/3-4, 13 Teşrinievvel 1336, s. 15.

²⁹ Hariciye Nezâret-i Celilesi'ne 30 Eylül 1919 tarihli İngiliz Fevkalade Komiserliği'nden Varit Olan 1089 numaralı takririn tercümesidir", BOA: DH. HMS., 8/3-4, 30 Eylül 1919, s. 1; "Dâhiliye Nezâret-i Celilesine Müttekaddim 30 Teşrinievvel 1919 tarih ve 637 numaralı ariza-i cevabiye suret-i başlıklı yazı", BOA: DH. HMS., 8/3-4, 30 Teşrinievvel 1335, s. 2.

³⁰ Dâhiliye Nezâret-i Celilesine Müttekaddim 30 Teşrinievvel 1919 tarih ve 637 numaralı ariza-i cevabiye suret-i başlıklı yazı", BOA: DH. HMS., 8/3-4, 30 Teşrinievvel 1335, s. 2.

minata mahsuben” üç yüz elli³¹ kile tohumluk arpanın, seksen kile tohumluk çavdarın ve elli kile tohumluk yulafın Madam Calvert’e verilmesini istemiştir. İstenen zahire Çanakkale’deki devlet ambarlarında yoktu. Çanakkale dışından satın alınması gerekiyordu. Çanakkale Mutasarrıflığı, istenen zahirelerin Madam Calvert’e teslim edilebilmesi için bin elli lira paraya ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Dâhiliye Nezâreti, zahirelerin satın alınması için gereken parayı Harbiye Nezâreti’nin ödemesini istemiştir.³² Burada dikkat edilmesi gereken konu, istenen tohumlukların tazminat olduğuna vurgu yapılmış olması ve buğday dışında da tohumluk zahire istenmiş olmasıdır.

Kendisine istediği tohumluklar verilemeyen Madam Calvert, ekim zamanın yaklaşmasını gerekçe göstererek, istediği tohumlukların bir an önce verilmesini Eylül 1920’de tekrar talep etti.³³ Tohumluklar verilemese de Madam Calvert’e üç adet pulluk verilmiştir. Madam Calvert, kendisine verilen pullukları işe yarar bulmadı. Ziraat Bankası’nın çiftçilere ücretli olarak verdiği pulluklar ile kendisine verilen pullukların değiştirilmesini istedi ve kendisine verilecek pullukların parasının alacağı tazminattan düşülmesini teklif etti. Madam’ın teklifini kabul eden Çanakkale Mutasarrıflığı, Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü’nün Çanakkale’deki Ziraat Bankası şubesine, pulluklar konusunda emir vermesini istedi.³⁴

Madam Calvert’in değiştirilmesini istediği pulluklar değiştirilmemiş ve istediği tohumluklar da verilememiştir. Madam Calvert, taleplerini Çanakkale’deki İngiliz komutanları aracılığıyla Çanakkale Mutasarrıflığı’na iletmıştır. İngiliz askerî kuvvetleri ile karşı karşıya kalmak istemeyen Çanakkale Mutasarrıfı, Madam’ın isteklerinin bir an önce karşılanmasını, Madam Calvert’e verilecek olan tohumluk bedelinin, daha sonra Madam’a verilecek tazminattan düşülmek kaydıyla “*liva emvâl-i metruke hasılatından temini*³⁵ *tabi bulunduğundan*”,³⁶ Madam Calvert’in talepleri için Çanakkale *Emval-i metruke* gelirlerinden ödenebilecek olan yüz kırk ikin bin kuruşun, Ziraat Bankası Genel

³¹ Bu konudaki bir başka yazışmada istenen tohumluk arpanın miktarı 300 kile olarak belirtilmiştir. bkz. “22 Ağustos 1920 tarih ve Sadâret-i Uzmâya Başlıklı Yazı”, BOA: DH. HMŞ., 8/3-5, 22 Ağustos 1336, s. 9.

³² “Dâhiliye Nezâreti’nin Sadâret’e 17 Ağustos 1920 tarihli yazısı”, BOA: DH. HMŞ., 8/3-6, 17 Ağustos 1336, s. 4; “Huzur-u Sami-i Cenâb-ı Sadâretpenahiye başlıklı ve 16 Ağustos 1920 tarihli yazı”, BOA: DH. HMŞ., 8/3-6, 16 Ağustos 1336, s. 3.

³³ “Çanakkale Mutasarrıflığı’nın Dâhiliye Nezâreti’ne 22 Eylül 1920 tarihli yazısı”, BOA: DH. HMŞ., 8/3-4, 22 Eylül 1336, s. 13.

³⁴ “Kala-i Sultani’ye Mutasarrıf Vekilinin Dâhiliye Nezâreti’ne 4 Ekim 1920 tarihli yazısı”, BOA: DH. HMŞ., 8/3-4, 4 Teşrinievvel 1336, s. 14; Dâhiliye Nezâret-i Komisyonu Mahsusu’nun 4 Ekim 1920 tarihli yazısı”, BOA: HR. SYS., 2633/1, 4 Teşrinievvel 1336, s. 18.

³⁵ Çanakkale Emval-i Metruke gelirinden, Madam Calvert’in talepleri için yüz kırk iki bin kuruş ayrılmıştır. Tohumluk parası için ayrılan kısım şöyle tanımlanmıştır: üç yüz elli kile tohumluk arpa için seksen dört bin kuruş, seksen kile tohumluk çavdar için yirmi yedin bin altı yüz kuruş, elli kile tohumluk yulaf için altın bin kuruş, yirmi kile tohumluk bakla için dört bin dört yüz kuruştur. bkz. “10 Kasım 1920 Tarihli ve Ber-vech-i Bala Yüz Kırk İki Bin Kuruşun Çanakkale Emval-i Metruke Hasılatından Sarf ve Lüzum Görüldüğünü Mübeyyin Tanzim Kılınan Cetvel”, BOA: DH. HMŞ., 8/3-4, 10 Teşrinisani 1336, s. 16.

³⁶ “Çanakkale Mutasarrıfının Dâhiliye Nezâreti’ne 14 Kasım 1920 tarihli yazısı”, BOA: DH. HMŞ., 8/3-4, 14 Teşrinisani 1336, s. 17.

Müdürlüğü aracılığıyla Çanakkale'ye gönderilmesini istemiştir.³⁷ Çanakkale Mutasarrıfı'nın taleplerini olumlu bulan Dâhiliye Nezareti, bin dört yüz lira tutan tohumluk bedelinin ödemesi Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü aracılığıyla yapılamayacaksa; söz konusu ödemenin yapılabilmesi için Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne (Ticaret ve Ziraat Bakanlığına) emir verilmesini Sadrazamlık makamından talep etmiştir.³⁸

İngiltere Yüksek Komiserliği'nin, Madam Calvert'in bulunup kendine teslim edilmeyen hayvanlarının güncel değeri olan beş bin on üç sterlin on iki şilin ve sekiz penik tutarındaki tazminatın daha sonra ödenmesini ama tohumluk bedeli olan bin dört yüz liranın bir an önce Madam Calvert'e ödenmesini istemesi³⁹ Osmanlı Devleti Meclis-i Vükela'sının bu konuda bir karar vermesine neden olmuştur. Meclis-i Vükela, Madam Calvert'e tohumluk bedeli olarak ödenecek olan bin dört yüz liranın "*masarif-i gayr-i melhuz tertibinden*" ödenmesini kabul etmiş ve bu konuda Maliye Nezareti'ne emir vermiştir.⁴⁰ Madam Calvert'in istediği tohumluklar için ödeme yapılması, Dâhiliye Nezâreti'nin çabasının sonucu değildir. Ödeme yapılması kararı, İngiltere Yüksek Komiserliği'nin, Calvert Çiftliği hayvanları ile ilgili ödemenin daha sonra yapılmasını kabul etmesinin sonucudur. Madam Calvert, değirmen ve tohumluklar konulu taleplerini Osmanlı Hükûmeti'ne kabul ettirmiştir.

3. Calvert Ailesinin Çiftlik Hayvanlarına Dair Talepleri

İngiltere Yüksek Komiserliği, Calvert Çiftliği eski sahiplerine iade edilmeden çok önceki bir tarihte -Mart 1919'da- çiftlik hayvanları ile ilgili taleplerini Osmanlı Devleti'ne iletmeye başlamıştı. Talebe göre Calvert Çiftliği'ne ait hayvanların bir kısmı Gelibolu'da açık arttırma ile satılmıştı. Açık arttırma ile satılan hayvanları Gelibolu'ya bir saat uzaklıkta çiftlik sahibi olan Topal Hacı satın almıştı. Komiserlik, hayvanların en geç on beş gün içinde Topal Hacı'dan alınıp Madam Calvert'e teslimini istemiştir.⁴¹ İngiliz Yüksek Komiserliği'nin verdiği bilgilerde açıklık yoktur. Hayvanların nerede bulunduğu dair açık bilgileri Çanakkale Mutasarrıfı Vahap Bey vermişti. Gelibolu'da açık arttırma ile satılan hayvanların sekiz tanesini Hacı Ahmet Efendi almıştır. Hayvanlar hala elindedir. Calvert Çiftliği'ne aidiyeti tespit edilmiş olan iki inek Biga'da bir Çerkes köyündedir. Özbek Köyü'nde "*mevki-i müstahkemin bu hayvanattan bir takımlarını muhafaza*" ettiği anlaşılmıştır. Burada kaç hayvan olduğu Osmanlı Komisyon Başkanlığı'ndan sorulmuş ama cevap alınmamıştır. Sorunun tek-

³⁷ "Kala-i Sultaniye Mutasarrıfının Dâhiliye Nezâreti'ne 27 Kasım 1920 tarihli yazısı", BOA: DH. HMS., 8/3-4, 27 Teşrinisani 1336, s. 19.

³⁸ "Dâhiliye Nezâreti'nin Sadâret'e 7 Aralık 1920 tarihli yazısı", BOA: DH. HMS., 8/3-5, 7 Kânunuevvel 1336, s. 15.

³⁹ "Dâhiliye Nezâreti'nin Sadâret'e 5 Ocak 1921 tarihli yazısı", BOA: DH. HMS., 8/3-5, 5 Kânunusani 1337, s. 19.

⁴⁰ "Sadâret'in Dâhiliye Nezâreti'ne 8 Ocak 1921 tarihli yazısı", BOA: DH. HMS., 8/3-5, 8 Kânunusani 1337, s. 22.

⁴¹ "Dâhiliye Nezâreti'nin 9 Mart 1919 tarihli ve Calvert Çiftliği'ne ait hayvanatın iadesi konulu yazısı", BOA: DH. HMS., 8/3-3, 9 Mart 1919, s. 2; "Dâhiliye Nezâreti'nin Kala-i Sultaniye Mutasarrıfı'na 10 Mart 1919 tarihli telgrafi", BOA: DH. ŞFR., 97/100, 10 Mart 1335, s. 1.

rarlanması üzerine Osmanlı Komisyon Başkanlığı, İstanbul'da bulunan Mevki-i Müstahkem Komutanlığı'na sorduktan sonra bilgi vereceğini bildirmişti.⁴²

İngiltere Yüksek Komiserliği, Calvert Çiftliği'ne ait hayvanların izini sürmeye devam etti. Komiserlik, Lâpseki Kadısı'nın elinde, Özbek Köyü'nde, Biga'da Osman Bey'de ve biri cins öküz olmak üzere beş hayvanın da Ezine'de olduğunu bildirmiş; bu hayvanların da mevcut sahiplerinden alınıp Madam Calvert'e teslimini istemiştir. Calvert Çiftliği'ne ait hayvanlar toplandığı sırada Madam Calvert, Çanakkale'de asayişin bozuk olduğu gerekçesiyle toplanan hayvanları teslim almayacağını yerel yetkililere bildirmişti. Madam Calvert'in bu tavrı üzerine Dahiliye Nezâreti, bulunan hayvanların buldukları yerde korunmasını emretti.⁴³

Dahiliye Nezâreti'nin hayvanların buldukları yerde korunmasıyla ilgili emrini alan Çanakkale Mutasarrıfı Vahap Bey, Madam Calvert Çanakkale'de bulunmadığı için konuyu Madam Calvert'in kız kardeşi Madam Vital ile görüşmüştür. Mutasarrıfın Dahiliye Nezâreti'ne verdiği bilgiye göre, Calvert Çiftliği'ne ait hayvanlardan Gelibolu'da bulunan sekiz hayvan ve Biga'da Osman Bey'in elinde bulunan iki baş sağır ile Ezine'den gönderilecek olan bir boğa; Çanakkale'de devlete ait bir ahırda korunacaktı. Kalan hayvanların bulunması için gerekli gayret gösterilecekti. Ayrıca Mutasarrıf Vahap Bey Calvert Çiftliği'ni iki jandarma ile koruma altına almıştı. Jandarmalar haftada iki defa teftiş ediliyor ve teftiş sırasında çiftlik sahipleri ile görüşülüyordu.⁴⁴ Madam Calvert'in bulunan hayvanları teslim almak istememesine karşı geçici bir çözüm üretilmiştir.

Çanakkale Mutasarrıfı Vahap Bey, hayvanların bulunması konusunda gayretini esirgemez. Özbek Köyü'nde ve Sarıçalı'daki askerlere ait sürüler arasında Calvert Çiftliği'ne ait hayvanlar olduğunu ve bu hayvanların iadesi konusunda özen gösterilmediğini belirterek söz konusu hayvanların bir an önce teslimini talep eder.⁴⁵ Sarıçalı Deresi'nde askeriye elinde bulunan hayvanların içinde bulunan ve Madam Calvert'e ait olduğu iddia edilen hayvanlar, Kol Ordu Komutanlığı'nın emri olmadan verilemeyeceği için teslim edilmemişti. Madam Calvert ve eşi, Çanakkale Mutasarrıfı Vahap Bey'e, Sarıçalı'daki hayvanların tesliminde biraz daha gecikme olursa, hayvanların geri alınması için bölgedeki İngiliz askeri kuvvetlerine başvuracaklarını söylemişlerdi. Bunun üzerine Mutasarrıf Vahap Bey,

“Cins-i bakarn ıslahı için bura köylülerine öteden beri hizmet etmiş ve köylüye ahz ve italarında daima hayrhâhlık (iyilik) göstererek celb-i muhabbet eylemiş bir şahsiyet olduğu gibi zevci Mösyö Calvert Times gazetesinin Makedonya harp muhabiri olup çiftlik umurunun halline intizaren ve

⁴² “Çanakkale Mutasarrıfı Vahap Bey'in Dâhiliye Nezâreti'ne 20 Mart 1919 tarihli telgrafı”, BOA: DH. HMS., 8/3-3, 20 Mart 1335, s. 3.

⁴³ “Dâhiliye Nezâreti'nin Kala-i Sultaniye Mutasarrıfı'na 26 Mart 1919 tarihli yazısı”, BOA: DH. HMS., 8/3-3, 26 Mart 1335, s. 4; “Dâhiliye Nezâreti'nin Kala-i Sultaniye Mutasarrıfı'na 26 Mart 1919 tarihli telgrafı”, BOA: DH. ŞFR., 97/289, 26 Mart 1335, s. 1.

⁴⁴ “Çanakkale Mutasarrıfı Vahap Bey'in Dâhiliye Nezâreti'ne 29 Mart 1919 tarihli telgrafı”, BOA: DH. HMS., 8/3-3, 29 Mart 1335, s. 5.

⁴⁵ Çanakkale Mutasarrıfı Vahap Bey'in Dâhiliye Nezâreti'ne 21 Mayıs 1919 tarihli yazısı”, BOA: DH. HMS., 8/3-3, 21 Mayıs 1335, s. 7.

mezunen Kalada (Çanakkale’de) bulunmaktadır. Bu işin daha fazla tehire tahammülü olmadığından icap edenlere evamir-i katiye ita...⁴⁶

Calvert Ailesi’nin yöre insanlarıyla iyi ilişkilerine ve onların yöre insanlarına faydalarına vurgu yapan bir değerlendirme yapmıştır. Vahap Bey’in düşüncelerinde, ailenin İngiliz askerî kuvvetlerine başvuracağını beyan etmesi de etkili olmuştur.

Çanakkale Mutasarrıfı Vahap Bey’in çağrısı her iki nezarete hem Hârbiye hem de Dahiliye Nezâreti’nde yankı bulmuştur. Harbiye Nezâreti, Sarıçalı’daki “Anadolu Park Komisyonu’nda” Madam Calvert’e ait bulunan hayvanların iade edilmesini 3 Haziran 1919’da 14. Kolordu Komutanlığı’na emretmiş ve bu konuda Çanakkale Mutasarrıfı’na da bilgi vermişti.⁴⁷ Harbiye Nezâreti, 9 Haziran 1919’da Dahiliye Nezâreti’ne de aynı konuda bilgi vermiştir. Bütün bu gelişmelere rağmen Dahiliye Nezâreti, Özbek Köyü’nde ve Sarıçalı’da Madam Calvert’e ait olan hayvanların teslimini Harbiye Nezâreti’nden istedi. Bu talep üzerine Harbiye Nezâreti, Sarıçalı ve Özbek’te bulunan hayvanların teslimi konusunda araştırma yapacağını ve eksiklikleri gidereceğini beyan etmiştir.⁴⁸ Harbiye Nezâreti’nin çabası sonuç vermiş, Sarıçalı’daki hayvanların tamamı Calvert ailesine teslim edilmiştir. Çanakkale Mutasarrıfı Vahap Bey, Özbek Köyü’ndeki hayvanlar konusuna şöyle açıklık getirmiştir: Madam ve Mösyö Calvert Selanik’tedirler. Selanik’ten döndüklerinde Özbek’teki hayvanları görecekler ve Özbek’te onlara ait hayvan varsa, hayvanları teslim alacaklardı.⁴⁹ Çanakkale Mutasarrıfı Vahap Bey, Calvert Çiftliği hayvanlarını aramada ısrarcı olmuştur.

Mutasarrıf Vahap Bey, Özbek Köyü’ndeki hayvanların peşine düşmüştür. Mutasarrıfın verdiği bilgiye göre, Osmanlı Komisyonu’nun Özbek’ten Müstahkem Mevki Komutanlığı’na gönderdiği hayvanlar arasında bulunan dört inek Calvert Çiftliği’ne aittir. Çanakkale Mutasarrıfı, hayvanları Müstahkem Mevki Komutanlığı’ndan istemiş ama Müstahkem Mevki Komutanlığı, istenen ineklerin satın alınan ineklerden olduğu gerekçesiyle hayvanları teslim etmemiştir. Müstahkem Mevki Komutanlığı’nın bu tavrı üzerine Çanakkale Mutasarrıfı Vahap Bey, diğer yerlerde bulunan Calvert Çiftliği hayvanlarının toplandığını, sadece Müstahkem Mevki Komutanlığı’ndaki hayvanların alınmadığını, bu durumun Osmanlı Devleti’nin haysiyetine zarar vereceğini, Osmanlı Devleti’nin ödeyeceği tazminatın artmasına neden olacağını, Dahiliye Nezâreti’ne bildirmiş ve nezareten hayvanların alınması konusunda yardım istemiştir.⁵⁰

⁴⁶ “Çanakkale Mutasarrıfı Vahap Bey’in Dâhiliye Nezâreti’ne 26 Mayıs 1919 tarihli yazısı”, BOA: DH. HMs., 8/3-3, 26 Mayıs 1335, s. 9; “Komisyonun Harbiye Nezâreti’ne 28 Mayıs 1919 tarihli yazısı”, BOA: DH. HMs., 8/3-3, 28 Mayıs 1335, s. 10.

⁴⁷ “Harbiye Nezâreti’nin Dâhiliye Nezâreti’ne 9 Haziran 1919 tarihli yazısı”, BOA: DH. HMs., 8/3-3, 9 Haziran 1335, s. 12.

⁴⁸ “Harbiye Nezâreti’nin Dâhiliye Nezâreti’ne 10 Temmuz 1919 tarihli yazısı”, BOA: DH. HMs., 8/3-3, 10 Temmuz 1335, s. 13.

⁴⁹ “Çanakkale Mutasarrıfı Vahap Bey’in Dâhiliye Nezâreti’ne 19/20 Temmuz 1919 tarihli telgrafı”, BOA: DH. HMs., 8/3-3, 19/20 Temmuz 1335, s. 16.

⁵⁰ “Çanakkale Mutasarrıfının Dâhiliye Nezâreti’ne 3 Eylül 1919 tarihli yazısı”, BOA: DH. HMs., 8/3-3, 3 Eylül 1335, s. 25; “Komisyonun Harbiye Nezâret-i Celilesi’ne 11 Eylül 1919 tarihli yazısı”, BOA: DH. HMs., 8/3-3, 11 Eylül 1335, s. 27.

Calvert Çiftliği hayvanlarının toplanması konusundaki çalışmaları yeterli görmeyen İngiltere Yüksek Komiserliği, 30 Eylül 1919'da Madam Calvert'in, Calvert Çiftliği hayvanları ile ilgili taleplerini Osmanlı Devleti'ne ilettili. Talepler şöyledir: Calvert ailesi kendi arazilerinden 1914 yılında çıkarılmışlardı. Çiftlikten çıkarıldıkları sırada at, inek ve öküzlerden ibaret iki yüz on iki hayvanları vardı. 6. Kolordu Komutanı Mustafa Hilmi Paşa, Çanakkale'deki Osmanlı askerli kuvvetleri Levazımat Müdürü Tosun Bey, hayvanların bir kısmını kendilerine almışlar ve bir kısmını da çevre köylülere satmışlardı. Dönemin Çanakkale Mutasarrıfı da bazı çiftlik hayvanlarını köylülere satmıştı. Madam Calvert, Mustafa Hilmi Paşa ve Tosun Bey'e aldıkları hayvanları geri vermeleri için baskı kurulmasını istiyordu. Madam, İttihat ve Terakki üyeleri ile bazı köylülerde kendi hayvanlarının bulunduğunu beyan etmişti. Örnek verilecek olursa, çiftliğin en iyi ineklerinden birisi Ezine İttihat ve Terakki Kulübü üyelerinden Seyyah Oğlu Rıza Efendi'nin elindeydi. Çanakkale Mutasarrıflığı, Seyyah Oğlu Rıza Efendi'nin elinde olan ineği geri almayı taahhüt etmesine rağmen ineği geri alamamıştı. İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerinden Jön Mehmet Bey'in elinde iki çiftlik ineği mevcuttu. Çanakkale Mutasarrıfı'nın verdiği bilgiye göre, Çanakkale Askeri Komisyonu, Mayıs 1919'da ineklerin gerçek sahiplerine -Madam Calvert'e- verilmek üzere Çanakkale Mutasarrıfının çalışma yaptığını bildiği halde, çiftlik ineklerinin dördünü İstanbul'a, eski Çanakkale Komutanı Yarbay Şevket Bey'e göndermiştir. Ayrıca çiftlik hayvanlarının toplandığını gören İstihkâm Yarbay Şükrü Bey, Calvert Çiftliği ineklerinden birini İstanbul'a göndermiştir. Yarbay Şükrü Bey'in adresi: Üsküdar Selimiye Mahallesi Şerif Paşa Kapısı Sokağı'dır. Madam Calvert; 6. Kolordu Komutanı Mustafa Hilmi Paşa, Levazım Müdürü Tosun Bey, Yarbay Şevket Bey ve Yarbay Şükrü Bey'in elinde olan ineklerin, taşıma masraflarını adı geçen kişilerin karşılaması kaydıyla Çanakkale'ye getirilmelerini istemiştir. Madam Calvert, çiftliğe ait olan ineklerin dördünü geçen kış Çanakkale Askeri Hastanesi civarında görmüştü. Fakat Eylül 1919'da bu inekler orada değillerdi. Madam, Çanakkale Askeri Hastanesi civarında gördüğü ineklerinin de bulunmasını istiyordu. Madam Calvert, kendi hayvanlarını satın alan köylülerin listesini içeren defteri Çanakkale'deki Osmanlı memurlarından elde etmişti. Osmanlı Devleti memurları, Calvert Çiftliği'ne ait hayvanları toplamak için yeterli gayreti göstermiyorlardı. Bu durumun en iyi örneği, Seyyah Oğlu Rıza Efendi'nin elinde olan ineklerin geri alnamamasıydı.⁵¹ Calvert Çiftliği ile ilgili elde edilen Osmanlı Arşivi belgeleri incelendiğinde, Madam Calvert'in başvurusunda adı geçen askerlerden Hilmi Paşa, Yarbay Şevket Bey, Yarbay Şükrü Bey, Tosun Bey ve başvuruda İttihat ve Terakki üyesi olduklarına özellikle vurgu yapılmış olan Jön Mehmet Bey ile Seyyah Oğlu Rıza Efendi hakkında hiçbir yazışmanın yapılmamış olduğu görülecektir. Başvuruda söz edilen fakat ortada olmayan defter, Madam Calvert'in hiçbir başvurusunda kullanılmamıştır. Bu durum, Madam Calvert'in taleplerine şüphe ile bakılması gerektiğini gösterir.

⁵¹ "Hariciye Nezâret-i Celilesi'ne 30 Eylül 1919 tarihli İngiliz Fevkalade Komiserliği'nden Varit Olan 1089 numaralı takririn tercümesidir", BOA: DH. HMS., 8/3-4, 30 Eylül 1919, s. 1.

Calvert Çiftliği hayvanlarının toplanmasından zarar gören Osmanlı vatandaşları da olmuştur. Bunlardan biri Emekli Mülazım Fethi Bey'dir. Fethi Bey, Calvert Çiftliği hayvanlarının toplanması nedeniyle uğradığı zararı Dahiliye Nezâreti'ne çektiği 8 Ağustos 1919 tarihli telgrafta anlatmıştır: Fethi Bey, ordudan ayrıldığından beri ödenek alamamıştı. Kendisine ait olan iki ineğe, Calvert Çiftliği hayvanı olduğu gerekçesiyle el konulmuştu. Fethi Bey, el konulan ineklerin kendisine ait olduğunu ispat etmesine rağmen; inekler kendisine verilmemişti.⁵² Fethi Bey, Dahiliye Nezâreti'ne çektiği 18 Eylül 1919 tarihli ikinci telgrafta, kendisinin içinde bulunduğu yokluktan kurtulması için ineklerinin iadesini istemiştir.⁵³ Fethi Bey, Dahiliye Nezâreti'ne yaptığı başvuruların cevapsız kalması üzerine, 7 Aralık 1919'da şöyle serzenişte bulunmuştur:

"Zapt edilen ineklerim hakkında makam-ı devletlerine verilen telgraflarım cevapsız bırakıldığını hukukumun muhafaza edilmediğini teessüfle gördüm. Türk olduğum cihetle Osmanlı Hükümeti'ne müracaatım akim kaldı. Bunu kazanmak için bari hangi hükümete müracaat lazım geldiğinin emr buyrulması müsterhîmdir."⁵⁴

Kendi devletinin hukukunu ve hakkını savunmaması, Fethi Bey gibi emekli bir askerinin bile, devletine olan bağlılığına zarar vermiştir.

Calvert Çiftliği hayvanlarının toplanmasından zarar gören sadece Fethi Bey değildir. Zarar görenlere bir başka örnek: Bozcaadalı Şükrü Efendi Veresesî üyeleridir. Bozcaadalı Şükrü Efendi Veresesî üyeleri, avukatları Mehmet Hayri Bey aracılığıyla Dahiliye Nezâreti'ne başvuru yapmışlar, kendilerine ait ziraat hayvanlarının Calvert Çiftliği hayvanı diye ellerinden zorla alınmaması için Dahiliye Nezâreti'nin Çanakale Mutasarrıflığı'na emir vermesini istemişlerdi.⁵⁵ Çanakale Mutasarrıfı Vahap Bey, Avukat Mehmet Hayri Bey'in başvurusuna cevap verirken, Calvert Çiftliği hayvanı olduğu gerekçesiyle, sahiplerine hiçbir ücret verilmeden hayvanların toplanmasının yanlışlığını da ifade etmiştir:

"2 Eylül 35 müstediden (dilekçe verenden) alınan ineklerin asla kendisine ait olmadığı ve fakat bunları bedeli mukabilinde aldığı muhakkak. Madam Calvert'e ait hayvanatın her nerede olursa olsun bulunduğu kendisine iade edildiği malum-ı samileridir. 3 Eylül 35, 20. Telgrafla arz olunduğu vecihle istirdat olunan hayvanat mukabilinde takdir olunacak bedelleri kendilerine verilmedikçe bu gibi şikayatin tıpkıyla tevali edeceği maruzdur."⁵⁶

⁵² "Çanakale'den Mütেকait [Emekli] Mülazım Fethi'nin Dâhiliye Nezâreti'ne 8 Ağustos 1919 tarihli telgrafı", BOA: DH. HMF., 8/3-3, 8 Ağustos 1335, s. 18.

⁵³ "Çanakale'de Mütেকait Mülazım Fethi'nin Dâhiliye Nezâreti'ne 18 Eylül 1919 tarihli telgrafı", BOA: DH. HMF., 8/3-3, 18 Eylül 1335, s. 35.

⁵⁴ "Mütেকait Mülazım Fethi Bey'in Dâhiliye Nezâreti'ne 7 Aralık 1919 tarihli telgrafı", BOA: DH. HMF., 8/3-3, 7 Kânunuevvel 1335, s. 42.

⁵⁵ "Kale'de (Çanakale'de) Bozcaadalı Şükrü Efendi Veresesî Vekil-i Umumisi Mehmet Hayri'nin Dâhiliye Nezâreti'ne 2 Eylül 1919 tarihli telgrafı", BOA: DH. HMF., 8/3-3, 2 Eylül 1335, s. 23.

⁵⁶ "Çanakale Mutasarrıfı Vahap Bey'in Dâhiliye Nezâreti'ne 6 Eylül 1919 tarihli telgrafı", BOA: DH. HMF., 8/3-3, 6 Eylül 1335, s. 24; Vahap Bey'in, elinden hayvanı alınanlara para ödenmesi konulu baş bir yazısı için bkz. "Çanakale Mutasarrıfı Vahap Bey'in Dâhiliye Nezâreti'ne 14 Eylül 1919 tarihli yazısı", BOA: DH. HMF., 8/3-3, 14 Eylül 1335, s. 31.

Mutasarrıf Vahap Bey'in, elinden hayvanı alınanlara ödeme yapılması teklifi kabul edilmemiştir. Hayvanların sahiplerine para ödenmeden, hayvanların Madam Calvert'e teslimi tavsiye edilmiştir.⁵⁷ Vahap Bey, hayvanların toplanması konusundaki şikâyetlerin artacağı yönündeki tespitinde haklı çıkmıştır.

Calvert Çiftliği hayvanlarının toplanması konusundaki bir başka şikâyetçi de Ezine'nin Seferşah Mahallesi'nden Çilzade Ali Rıza Efendi'dir. Ali Rıza Efendi, şikâyetini ve talebini başvurusunda özetlemiştir: Madam Calvert, yanına verilen jandarmalarla birlikte köy köy, kaza kaza dolaşıp hayvanlarını aramaktadır. Madam Calvert gördüğü sığırları üzerinde çiftlik damgası olmasa bile benimdir diyerek, el koymaktadır. Benzer durum Çilzade Ali Rıza Efendi'nin başına gelmişti. Çilzade Ali Rıza Efendi'nin daha seferberlik başlamadan, yani Calvert Çiftliği hayvanları dağıtılmadan önce, birisini belediyenin ihaleye çıkardığı hayvanlardan, diğerini de eski Ayvacık Kaymakamı Cemil Bey'den para ile aldığı ve her ikisi buzağılı olan inekleri zorla elinden alınıp Madam Calvert'e teslim edilmişti. Ali Rıza Efendi, ineklerinin birini belediye ihalesinden diğerini de Ayvacık Kaymakamı Cemil Bey'den aldığını yazılı olarak ispat etmiştir. Ama ineklerini geri alamamıştır. Ali Rıza Efendi, mahkeme önünde ispat olunmadan ineklerinin kendisinden alınmaması gerektiğini; eğer mahkeme ineklerin kendisine ait olmadığı şeklinde bir karar verirse bu kararı kabul edeceğini beyan etmiştir.⁵⁸

Çanakkale Mutasarrıfı Vahap Bey, Çilzade Ali Rıza Efendi'nin iddialarına şöyle cevap vermiştir: Çilzade, Ermeni mezarlığını sürmekten bir ay ceza almıştır. Kendisi azledilmiş belediye başkanıdır. İttihat ve Terakki mensubudur. Hayvanların toplanmasını İngiliz Yüksek Komiserliği talep etmiş, Osmanlı Devleti Dahiliye Nezâreti de bu talebin yerine getirilmesini emretmiştir. Dahiliye Nezâreti'nin emri uyarınca çiftlik hayvanları toplanıp Madam Calvert'e teslim edilmektedir.⁵⁹ Çanakkale Mutasarrıfı Vahap Bey, kendisini İngiliz Yüksek Komiserliği'nin taleplerini koşulsuz yerine getirmekle görevli hissettiğinden, hakkını arayan Çilzade Ali Rıza Efendi'yi hem Ermeni karşıtı hem de İttihatçı olarak göstererek, Ali Rıza Efendi'nin hakkını arama çabasının önüne engel koymuştur. Mutasarrıf Vahap Bey, dönemin veya zamanın ruhuna uygun davranmayı tercih etmiştir. Ama Vahap Bey'in cevabında, Ali Rıza Efendi'nin mahkeme önüne çıkma talebine dair bir ayrıntı olmaması, Ali Rıza Efendi'nin iddialarında haklı olduğunu gösterir.

Çanakkale Mutasarrıfı Vahap Bey, Calvert Çiftliği hayvanlarının toplanmasından zarar görenlerin, haklı tepkilerinden sonra, bu kişilerinin zararlarının karşılanması konusunu, konunun eveliyatıyla birlikte 21 Mart 1920'de tekrar gündeme getirmiştir: Mutasarrıflık, 31 Ağustos 1919'da Dahiliye Nezâreti'nden, Calvert Çiftliği'ne ait olan hayvanların toplanması işinde kullanılmak üzere iki

⁵⁷ "Komisyonun Kala-i Sultani'ye Mutasarrıflığına 11 Eylül 1919 tarihli yazısı", BOA: DH. HMŞ., 8/3-3, 11 Eylül 1335, s. 28.

⁵⁸ "Ezine'nin Seferşah Mahallesi'nden Çilzade Ali Rıza Efendi'nin Dâhiliye Nezâreti'ne 15 Kasım 1919 tarihli başvurusu", BOA: DH. HMŞ., 8/3-3, 15 Teşrinisani 1335, s. 21.

⁵⁹ Çanakkale Mutasarrıfı Vahap Bey'in 21 Aralık 1919 tarihli yazısı", BOA: DH. HMŞ., 8/3-3, 21 Kânunuevvel 1335, s. 21, (Çilzade Ali Rıza Efendi'nin başvurusunun arkasına not düşülmüştür.)

veya üç bin liralık bir ödenek verilmesini istemişti. Dönemin Dahiliye Nazırı (İç İşleri Bakanı) Şerif Paşa, bakanlık bütçesinde yeterli para olmadığı için Çanakkale Mutasarrıfı'nı Maliye Nezareti'ne yönlendirmişti. Maliye Nazırı (Maliye Bakanı), devlet bütçesinde istenilen şekilde bir gider olmadığı gerekçesiyle, ödemenin yapılması konusunda Meclis-i Vükela kararı gerektiği cevabını vermiştir. Geçen zaman içinde Şerif Paşa, Dahiliye Nezareti'nden ayrılmıştı. Çanakkale Mutasarrıfı, 21 Mart 1920'da ödenek isteme gerekçesini tekrar açıklamıştır. Calvert Çiftliği'ne ait olan hayvanları alanlar, bu hayvanları gasp etmemiştir. Askeriyeye faydalı olmak amacıyla para ile satın almışlardı. Madam Calvert'e iade edilmek üzere toplanan hayvanların hâlihazırda sahiplerine, hayvanların değerlerinin ödenmesi, hayvanların mevcut sahiplerinin devlete karşı tepki göstermelerine engel olacaktı. Bu davranış tarzı hakka ve adalete de uygundu. İngiliz yetkililerden oluşan komisyon, Calvert Çiftliği için altmış bin lira tazminat tahmininde bulunmuştu. Önceden iade edilen hayvanlar için sekiz bin lira ve sonradan sahiplerinden alınıp Madam Calvert'e verilen hayvanlar için iki bin lira olmak üzere toplam on bin liralık bir meblağ; Calvert Çiftliği için ödenmesi muhtemel tazminattan düşülebilirdi.⁶⁰ Vahap Bey'in teklifi kabul edilmemiştir.

İngiltere Yüksek Komiserliği, 19 Mayıs 1920'de Madam Helene Calvert'in taleplerini tekrar Osmanlı Devleti'ne ilettiği talep yazısında şu hususlara dikkat çekmiştir: Osmanlı memurları ve yerel ahali, Madam Helene Calvert'in hukukunu ihlal etmektedir. Osmanlı Devleti, Calvert Çiftliği'ne dışardan müdahale edilmesini engellemekle yükümlü olduğunu unutmamalıdır. Ayrıca Madam Calvert'e ait olduğu kesin olan hayvanların, kimin elinde olursa olsun alınıp Madam Calvert'e iadesi konusunda yerel memurlar umursamazlık göstermektedirler. Madam'ın talepleri bir an önce yerine getirilmelidir. Madam Calvert'e iade olunan hayvanların değeri hesaplandıktan sonra, iade edilemeyen hayvanların karşılığı olarak, Madam Calvert'e beş bin on üç sterlin on iki şilin ve sekiz penik ödeme yapılmalıydı.⁶¹

İngiltere Yüksek Komiserliği'nin 19 Mayıs 1920 tarihli başvurusundan sonra Osmanlı Devleti Hariciye Nezareti, Dahiliye Nezareti'ne, Madam Helene Calvert'in taleplerinin bir an önce yerine getirilmesini tavsiye etmiştir. Hariciye Nezareti'ne göre, Madam'ın istekleri yerine getirilmediği takdirde, Madam Helene Calvert'in, Osmanlı Devleti hazinesini zarara sokacak başka isteklerde bulunması olasıydı.⁶² Hariciye Nezareti'nin uyarısı Dahiliye Nezareti nezdinde yankı bulmuştur.

Dahiliye Nezareti, Çanakkale Mutasarrıfı'na, Madam Calvert'in taleplerinin yerine getirilmesini emretmiştir. Bu emre göre İngiltere Devleti vatandaşı

⁶⁰ "Çanakkale Mutasarrıfının Dâhiliye Nezareti'ne 21 Mart 1920 tarihli yazısı", BOA: DH. HMS., 8/3-3, 21 Mart 1336, s. 19.

⁶¹ İngiltere Fevkalade Komiserliği'nden Varit Olan 19 Mayıs 1920 tarihli ve 1089 numarulu Takririn tercümesidir", BOA: HR. SYS., 2633/1, 19 Mayıs 1336, s. 25; "İngiliz Fevkalade Komiserliği'nden Varit Olan 19 Mayıs 1920 tarih ve 1089 Numarulu Takririn Tercümesidir", BOA: DH. HMS., 8/3-5, 19 Mayıs 1336, s. 5.

⁶² "Hariciye Nezareti'nin Dâhiliye Nezareti'ne 22 Mayıs 1920 tarihli yazısı", BOA: HR. SYS., 2633/1, 22 Mayıs 1336, s. 24; Hariciye Nezareti'nin Dâhiliye Nezareti'ne 26 Mayıs 1920 tarihli yazısı", BOA: DH. HMS., 8/3-4, 26 Mayıs 1336, s. 4.

olan Madam Helene Calvert'in sahibi olduğu çiftlikten Birinci Dünya Savaşı sırasında "*cihet-i askeriyece zapt ve civar köylülere fūrūht*" edilmiş olan hayvanlar her kimin elinde olursa olsun geri alınacaktı.⁶³ Çanakkale Mutasarrıf Vekili'nin Madam Calvert ile 8 Ağustos 1920'de yaptığı görüşmede, Calvert Çiftliği hayvanları da söz konusu olmuştu. Madam Calvert, köy köy dolaşıp hayvan aramak istemiyorum, demiştir. Çünkü kendisi geçmişte köy köy dolaşıp hayvan aramış ve bu iş için kırk lira harcamıştı. Madam Calvert, kendisine ait hayvanları para ile almış olan köylülerin elinden hayvanların zorla toplanması yerine, hayvanların değerlerinin tespit edilip kendisine ödeme yapılmasını istemişti.⁶⁴ Fakat Dahiliye Nezâreti, Calvert Çiftliği hayvanları için ödeme yapmak istemiyordu. Nezâret, eğer Madam Helene Calvert hayvanları aramayı kabul ederse; hayvanların cinsi ve sayıları belirtilmek kaydıyla hükümet memurları tarafından bulunup Madam Calvert'a teslim edilmesini önermiştir.⁶⁵ Madam Calvert, hayvanlarını aramayı kabul etmese de 4 Ekim 1920 tarihine kadar doksan tane hayvan Madam Calvert'e teslim edilmiştir. Madam Helene Calvert'e göre yüz on tane daha hayvan teslim edilmeliydi.⁶⁶ Madam Calvert, 30 Eylül 1919 tarihli başvuruda çiftlik hayvanlarının sayısını iki yüz on iki olarak belirtmişti. Kendisine verilen hayvanlar ile onun teslimini istediği hayvanların toplamı iki yüz yapıyor. Madam, bazı hayvanları gözden çıkarmıştır, denilebilir.

İngiltere Yüksek Komiserliği, Madam Calvert'in teslim edilmeyen hayvanlarının değeri olan beş bin on üç sterlin on iki şilin sekiz penik tutarındaki paranın ödenmesi konusunda ısrarcı olmuştur. Dahiliye Nezâreti, kendi bütçesinde istenen bu paranın olmadığı gerekçesiyle, söz edilen parayı çiftliği kullanmış olan Harbiye Nezâreti'nin ödemesini; şayet Harbiye Nezâreti de ödeyemeyecekse "*masarif-i gayri melhuz tertibinden*" ödenmesini teklif etmişti. Harbiye Nezâreti, parayı ödemek yerine, çiftlik ile ilgili yapılan işlemlerin ve bu çiftliğe hangi askerî birliğin yerleştiğinin bildirilmesini istemişti.⁶⁷ Dahiliye Nezâreti, Harbiye Nezâreti'nin istediği bilgileri, çiftliğe askerî birliklerin yerleştiği tarihte Çanakkale Mutasarrıfı olan Murat Fuat Bey'den alıp vermiştir. İsteddiği bilgileri alan Harbiye Nezâreti, Calvert Çiftliği'ne ait olan ve teslim edilmeyen hayvanlar için ödeme yapılıp yapılmayacağı konusunda bir cevap vermemiştir.⁶⁸ İki nezâret arasında bu yazışmaların yapıldığı sırada Hariciye

⁶³ "Çanakkale Mutasarrıflığı'na başlıklı ve 27 Temmuz 1920 tarihli yazı", BOA: DH. HMS., 8/3-6, 27 Temmuz 1336, s. 1.

⁶⁴ "Çanakkale Mutasarrıflığı'nın Dâhiliye Nezâreti'ne 11 Ağustos 1920 tarihli yazısı", BOA: DH. HMS., 8/3-4, s. 11 Ağustos 1336, s. 11.

⁶⁵ "Çanakkale Mutasarrıflığı'na başlıklı ve 16 Ağustos 1920 tarihli yazı", BOA: DH. HMS., 8/3-6, 16 Ağustos 1336, s. 2; "Dâhiliye Nezâreti'nin Çanakkale Mutasarrıflığı'na 17 Ağustos 1920 tarihli yazısı", BOA: HR. SYS., 2633/1, 17 Ağustos 1336, s. 28.

⁶⁶ "Dâhiliye Nezâret-i Komisyonu Mahsusu'nun 4 Ekim 1920 tarihli yazısı", BOA: HR. SYS., 2633/1, 4 Teşrinievvel 1336, s. 18.

⁶⁷ "Dâhiliye Nezâreti'nin Sadâret'e 1 Eylül 1920 tarihli yazısı", BOA: DH. HMS., 8/3-5, 1 Eylül 1336, s. 10.

⁶⁸ "12 Ekim 1920 tarih ve Sadâret-i Uzmâya Başlıklı Yazı", BOA: DH. HMS., 8/3-5, 12 Teşrinievvel 1336, s. 13.

Nezâreti, Calvert Çiftliği hayvanları konusunda ödeme yapılmasını tekrar istemişti. Hariciye Nezâreti'nin ısrarı üzerine Dahiliye Nezâreti, çiftlik hayvanlarına yapılacak ödeme konusunda Sadâret'in Harbiye Nezâreti'ne emir vermesini teklif etmiştir.⁶⁹

Bütün bu ısrarlar karşısında Harbiye Nezâreti, Calvert Çiftliği hayvanlarının geri verilemeyenleri için istenen beş bin on üç sterlin on iki şilin sekiz penik tutarındaki parayı ödemeyeceğini ifade etmiştir:

*"İşgal-i vaki üç yüz otuz senesi kânunuevvelinde vaki olmasına gerek mevaşinin gerekse tohumluk ve zahirenin hangi kıta tarafından ahz olunduğu tahakkuk ettirilmedikçe nezâret-i âcizice bir muamele ifası mümkün olamayıp bu cihet tahakkuk ettirilse bile üç yüz otuz dört senesi ve daha evvelki seneler devre-i mütemmim-i hesabiyesi otuz altı senesi martı iptidasında münkaziyye olduğundan sinîn-i mezkûreye ait duyûnun tediyeye olunamayacağı Maliye Nezâreti'nden işar buyrulmasına binaen..."*⁷⁰

Harbiye Nezâreti'nin, geri verilmeyen hayvanlara dair tazminat ödemeyeceğini belirtmesinden sonra İngiltere Yüksek Komiserliği, beş bin on üç sterlin on iki şilin ve sekiz penik tutarındaki tazminatın daha sonra ödenmesini kabul etti.⁷¹ Calvert Çiftliği hayvanları ile ilgili tazminat konusu, komiserliğin kararı ile kapanmıştır.

4. Sonuç

Çanakkale Boğazı ve çevresi stratejik bir alandı. Osmanlı Devleti askerî makamları bu gerçekten hareketle, Boğazın çevresinde bir güvenli alan oluşturmak istemiş, Boğaz çevresindeki gayrimüslimlere ait mülklerin istimlakini daha Birinci Dünya Savaşı başlamadan talep etmişti. Bu istek, Birinci Dünya Savaşı öncesinde kabul görmemiştir. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na dâhil olmasından kısa bir süre sonra, Aralık 1914'te, Osmanlı Devleti askerî kuvvetleri, Çanakkale Boğazı'nın Anadolu yakasında stratejik bir yerde bulunan Calvert Çiftliği'ne konuşlanmıştır. Bu konuşlanmanın önemi, Çanakkale Muharebeleri sırasında, Boğazın Anadolu yakasına yapılan çıkarmalar⁷² sırasında anlaşılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı Devleti ordusu savaş şartları gereği bazı binalara ve arazilere el koymuştur. Bu el koymalar, Calvert Çiftliği dahil, 20 Mart 1916'da yürürlüğe girmiş olan ve 3 Ağustos 1914'ten itibaren geçerli olan Seferberlikte Vaz-ı Yed Edilecek Emâkin ve Sair Mebâni Hakkında Kanun ile meşru hale getirilmişti. Seferberlikte Vaz-ı Yed Edilecek Emâkin ve

⁶⁹ "Dâhiliye Nezâreti'nin Sadâret'te 13 Ekim 1920 tarihli yazısı", BOA: DH. HMS., 8/3-5, 13 Teşrinievvel 1336, s. 14.

⁷⁰ "Harbiye Nezâreti'nin Dâhiliye Nezâreti'ne 2 Ocak 1921 tarihli yazısı", BOA: DH. HMS., 8/3-5, 2 Kânunusani 1337, s. 18.

⁷¹ "Sadâret'ten Harbiye Nezâreti'ne 8 Ocak 1921 tarihli yazı", BOA: HR. SYS., 2633/1, 8 Kânunusani 1337, s. 30; "Sadâret'in Dâhiliye Nezâreti'ne 8 Ocak 1921 tarihli yazısı", BOA: DH. HMS., 8/3-5, 8 Kânunusani 1337, s. 22.

⁷² Bkz. Mehmed Celaledin, *Kumkale Muharebâtı, Erkân-ı Harbiye Matbaası*, İstanbul 15 Ağustos, 1336.

Sair Mebâni Hakkında Kanun'un yürürlüğe girmesinden sonra Calvert Çiftliği'nin de aralarında bulunduğu bir kısım arazi muhacir iskanı amacıyla istimlak edilmiştir. İstimlak edilmesinden sonra Calvert Çiftliği'nin adı Mehmet Ali Paşa Çiftliği olarak değiştirildi. Maliye Nezâreti, Mehmet Ali Paşa Çiftliği'ni altmış beş muhacir aileye paylaştırmayı planlamıştı, bu düşünce savaş şartları nedeniyle gerçekleşmemiştir.

Osmanlı Devleti, savaşın mağlupları arasında yer almış, savaşın sonunda Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak savaştan çıkmıştır. Mütarekenin imzasının üzerinden altı ay geçtikten sonra çiftliğin ilk sahipleri, çiftlik ile ilgili taleplerini, İngiltere Yüksek Komiserliği aracılığıyla Osmanlı Devleti'ne iletmeye başlamıştı. Calvert ailesinin taleplerinin ilki, çiftliğin ailenin elinde bulunmadığı zaman dilimi için kendilerine tazminat verilmesiydi. Tazminat olarak çiftlik içine kurulmuş olan Ezineli Haşim Bey'in değirmenini, çiftlikteki üretimin devamı için pulluk ve tohumluk istemişlerdi. İkinci talepleri, dağıtılmış olan çiftlik hayvanlarının toplanıp kendilerine teslimiydi. Calvert ailesi, tazminat konulu taleplerinde, pulluk meselesi hariç, amacına ulaşmıştır. Çiftlik hayvanları meselesine gelince, hayvanların bir kısmı teslim edilmiştir ama Harbiye Nezâreti teslim edilemeyen hayvanlar için tazminat ödemek istememiş, bu konuda başarılı olmuştur. Osmanlı Devleti, Calvert ailesinin taleplerini -özellikle hayvanların toplanması ve değirmen konusunda- yerine getirirken kendi vatandaşlarının mülkiyet haklarını koruyamamıştır. Hem Harbiye Nezâreti hem de Hariciye Nezâreti, Calvert Çiftliği ile ilgili taleplere, Seferberlikte Vaz-ı Yed Edilecek Emâkin ve Sair Mebâni Hakkında Kanun'un on ikinci maddesi açısından bakmamıştır veya bakamamıştır. Osmanlı Devleti'nin, Seferberlikte Vaz-ı Yed Edilecek Emâkin ve Sair Mebâni Hakkında Kanun'un on ikinci maddesini uygulayacak kuvveti olsaydı, Calvert Çiftliği için tazminat ödemesine gerek kalmazdı.

Kaynaklar

ASLAN, Rüstem: "Erenköy Hastanesi ve Troia Kazıları", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, Yıl: 9, Sayı: 10-11, Çanakkale 2011.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA).

Bab-1 Ali Evrak Odası (BEO), 4408/330582.

Dahiliye Nezâreti İdare-i Umumiye Ekleri (DH. İ. UM. EK), 4/45.

Dahiliye Nezâreti Hukuk Müşavirliği (DH. HMS), 8/3-2; 8/3-3; 8/3-4; 8/3-5; 8/3-6.

Dahiliye Nezâreti Şifre Kalemi (DH. ŞFR), 97/100; 97/289.

Hariciye Nezâreti Siyasi (HR. SYS), 2633/1.

Maliye Nezâreti Emlak-i Emiriyye Müdüriyeti (ML. EEM), 1244/13.

Meclisi-i Vükela (MV), 175/129; 217/70.

Mehmed Celeleddin, *Kumkale Muharebâti*, Erkân-ı Harbiye Matbaası, İstanbul 15 Ağustos 1336.

Düstur: Tertib-i Sani, Cilt: 8, Evkaf Matbaası, İstanbul 1928.

Extended Abstract

Calvert's Farm Question In The Light Of Ottoman Archive Documents (1914-1921)

The Calvert's Farm was established by Frederic W. Calvert in 1839. The other name of the farm is Thymbra. The Ottoman Acting Commander in Chief requested the expropriation of the properties owned by the non-Muslims around the Dardanelles in October 1913, namely before the World War I started. This request was not accepted by the then Council of Ministers. In December 1914, shortly after the Ottoman Empire entered into the First World War, a troop led by Mehmet Ali Pasha settled in Calvert's Farm, which was situated in a strategic location. During the presence of the forces commanded by Mehmet Ali Pasha in the Calvert's Farm, there was no legislation on this matter other than the Ottoman Ministry of Interior's circular letter dated 28 October 1914 on the locations to be made available to soldiers for lodging in other than the military posts. In January 1915, the Ottoman Ministry of War prepared a draft law on the buildings to be confiscated in case of a mobilization to legitimize the settlement of the soldiers in private properties such as the Calvert's Farm. However, this law did not become effective until 1916. The fourteenth article of the Law provided for that the Law shall become effective as from 3 August 1914. By this Law, all confiscations prior to the entry into force of it became legitimate. In the twelfth article of the Law, it was explicitly stated that no claim for any damage arisen due to the conditions of warfare within or around the battle zone shall be satisfied. It is apparent in the rationale and text of the Law that it was stated that the Ottoman military forces had to settle in the private properties during the war. The Calvert's Farm was expropriated in December 1916, upon the entry into force of the Law on the buildings and sites to be seized in case of mobilization. The name of the Farm was changed to Mehmet Ali Pasha's Farm in 1917. The Ottoman Ministry of Finance planned to share the Mehmet Ali Pasha's Farm out amongst sixty-five immigrants. This plan was not put into action due to the conditions of warfare. The Ottoman Empire became one of the defeated parties of the war and came out of the war on 30 October 1918. On 23 October 1919, the Calvert's Farm was decided to be restored to its former owners. In the decision of restoration, it was stated that no expropriation price had been paid for the farm.

Mrs. Helene Calvert, for the Calvert family, submitted her requests about the Farm to the Ottoman Empire through the High Commissioner of Britain. Mrs. Calvert raised two claims for damages for the period during which the farm had been out of use. She first claimed the flour mill which Hashim Bey of Ezine had installed within the farm during the war. Hashim Bey had installed the flour mill to meet the flour needs of the 61st Division and villagers from the near villages. However, Vahap Bey, the Mutessarrif of Chanak, protested against the transfer of the mill to Mrs. Calvert without any payment to Hashim Bey on the grounds that this would lead Hashim Bey to be entitled to bring an action for damages against him in future. Vahap Bey was rather in the opinion that it would be better that the mill be first buy the State and then conveyed to Mrs. Calvert. The proposal of Vahap Bey was not accepted. The commission formed to assess the value of the mill assessed a price of eight hundred and fifty liras for the mill. The mill was conveyed to Mrs. Calvert against receipt on the condition that is would be deducted from the damages to which Mrs. Calvert would be entitled in future. Yet, no payment was made to Hashim Bey. The Ottoman Empire did not defend Hashim Bey's right of property.

Mrs. Calvert's second claim for damages was for the provision of wheat seeds and plough to her to continue to produce crops in the farm. Her claims were responded positively. The Ottoman Ministry of Interior granted approval for the

provision both wheat seeds and plough to Mrs. Calvert. Wheat seeds claimed by her were unable to be supplied as there was not sufficient amount of wheat seeds in the state granaries in Chanak. The claimed seeds had to be provided from out of Chanak. Moreover, the Ottoman Minister of Interior asked that the money for seeds be paid by the Ministry of War on the grounds that the Calvert's Farm had been used by its subordinate units. The Ministry of War was unwilling to pay this money. Then, Mrs. Calvert submitted her requests to the Mutessarrif of Chanak through the British military authorities in Chanak. Due to the of the Ministry of War's unwillingness to make the payment and deferment of the damages which High Commissioner of Britain demanded to be paid for the animals of the Calvert's Farm, the price of seeds to be provided to Mrs. Calvert was paid from the provision made for the contingency by the Ministry of Interior. Mrs. Calvert requested the replacement of the ploughs provided to her. Yet, this request of her was not satisfied as it got stuck in bureaucratic correspondences of the Ottoman Empire. Having settled in the Calvert's farm, the Ottoman military forces disposed of the animals as they would have been unable to raise animals during the conditions of warfare. Mrs. Calvert requested that the farm animals be found and restored to her. Mrs. Helene Calvert stated that she had a book containing the list of the villagers who bought the farm animals and that the animals owned by her were in possession of Mustafa Hilmi Pasha, Lieutenant Shevket Bey, Lieutenant Shukru Bey, Tosun Bey and Young Turk Mehmet Bey as well as Rıza Efendi, the son of Seyyah who she particularly emphasized to be members of the Party of Union and Progress. The fact that there is no correspondence exchanged about the named people raises suspicion about the claims of Mrs. Calvert. Furthermore, the book mentioned by Mrs. Calvert is nowhere to be found. This implies that the claims of Mrs. Calvert must be approached with suspicion. The requests of Mrs. Calvert were satisfied by the Ministry of Interior. The Ministry ordered that the animals of the Calvert's Farm shall be collected from whomever they are in possession of and restored to Mrs. Calvert. Having taken this order, Vahap Bey, the Mutessarrif of Chanak, put forth an exceptional effort in collecting the animals. However, some people were mistreated as no money was paid to the second owners when the animals were collected. In the opinion of Vahap Bey, the Mutessarrif of Chanak, the objections resulted from the fact that no consideration had been paid to the second owners of the animals. It would have been easier to collect the animals if a consideration was to be paid to the second owners. The proposal of Vahap Bey was not accepted. Mrs. Calvert first demanded that the animals be collected. Then, she changed mind in order not to set up against villagers. She demanded that a payment be made to her as a consideration for the animals. Her proposal was not accepted by the Ministry of Interior. Ninety animals were handed over to Mrs. Calvert until 4 October 1920. According to her, one hundred and ten more animals must have been handed over. When the issue of the handing over of the animals went on, the High Commissioner of Britain requested that a payment of five thousand and thirteen pounds twelve shillings and eight pence be made to Mrs. Calvert as the consideration of the animals which belong to the Calvert's Farm but not handed over. The Ministry of Interior was in the opinion that this sum must be paid by the Ministry of War. However, the Ministry of War informed that it is technically unable to pay this sum. Thereon, the High Commissioner of Britain agreed that the payment to be made for the animals be made later. The issue of the claim for damages for the animals dropped. The officers of the Ottoman Empire did not address the Mrs. Helene Calvert's claim for damages within the meaning of the twelfth article of the law on the buildings and sites to be seized in case of mobilization. Had the Ottoman Empire had the power to enforce the twelfth article of the said law, it would not have been necessary for it to pay damages for the Calvert's Farm.